

KANT'TA APRİORİ BİLGİ, KATEGORİK BUYRUK VE ÖZGÜRLÜK KAVRAMLARINA İLİŞKİN BİR YAPISÖKÜM DENEMESİ

Sezal ÇINAR ÖZKAN*

ÖZ

Yapısöküme göre, anlamlar kabul edilegelenin aksine sabit ve tutarlı değil, özsel olarak kararsız ve tutarsızdır. Kant felsefesi mevcudiyet metafiziğinin bir parçası olarak apriori bilgi, koşulsuz buyruk, özgürlük vb. kavramlarıyla adalete aşkın bir konum vermiştir. Bu çalışmanın amacı Derrida'nın yapısöküm yöntemini uygulayarak Kantçı kavramlar vasıtasıyla adalete çapraz bakışla bakmayı denemektir.

Anahtar Kelimeler: Yapısöküm, Derrida, koşulsuz buyruk, adalet, özgürlük, a priori

(An Attempt of Deconstruction on Concepts of A Priori Knowledge, Categorical Imperative and Freedom in Kant)

ABSTRACT

According to deconstruction, contrary to the acception that they are constant and consistent, the meanings are inherently unstable and inconsistent. Kantian philosophy, as a part of metaphysics of the presence, assigned a transcendent position to "justice" with the concepts of apriori knowledge, unconditional order, freedom and so on. The purpose of this study is to try to take a critical and comperative look at the notion of justice through Kantian concepts, by applying Derrida's deconstruction method.

Key Words: Deconstruction, Derrida, unconditional order, justice, freedom, apriori

* Danıştay Tetkik Hakimi.

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2017 Güz, sayı: 24, s. 295-316
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

Makalenin geliş tarihi: 20.06.2017
Makalenin kabul tarihi: 07.11.2017

Giriş

"Deconstruct" (yapısökmek) fiili, bir durumun tutarsızlığını kanıtlamak veya o durumu eleştirmekle eş anlamlı bir şekilde kullanılır. Yapısöküme göre, anlamlar kabul edilenin aksine sabit ve tutarlı değil, özsel olarak kararsız ve tutarsızdır. Jacques Derrida metinlerinde geçmişten gelen ve "mevcudiyet metafiziği" olarak adlandırılan düşüncede dilin içindeki kavramlara yapısöküm uygulayarak bu kavramların tutarsızlığını gösterir. Yapısöküm, anlamın içinde konumlanmış yapıların sabit, evrensel veya tarih dışı olduğu varsayımını eleştirir. Metinler gerçekte kendi mantıklarının altını kazarak kendilerini tutarsızlaştırırlar. Anlamı sabit kabul edilen metinler aslında çoğulcu anlama sahiptirler. Derrida'ya göre yapısöküm metot değil farklı bir okuma aktivitesidir. Zeynep Direk Derridacı anlamında yapısökümü şöyle tanımlar; bir düşünce biçimi, ele aldığı düşüncenin protokollerine en sonuna kadar uyan ama aynı zamanda metnin içinden de ilerleyerek onun sınırlarının tek ve kesin olmadığını, aslında metnin anlamının çoğul ve kesintili olduğunu gösteren bir çalışmadır.¹

Platon'dan ve Antik Yunan'dan günümüze devam eden düşünce tarihinde bir kavram, karşıtıdan daha değerli olarak düşünülmesi nedeniyle öncelikli kılınmıştır.²

Derrida bir kavramı ele alarak bunun aslında karşıtına bağlı olduğunu ve tarihsel süreçte, bu karşıtıklardan birinin ötekine öncelikli kılınmış olduğunu belirtir. Derrida yapısökümü metinlerin anlamsızlığını göstermek için değil, tutarsızlığını ve çelişikliğini ortaya koymak için kullanır. Kavramlardaki karşıtlık durumu, aslında onları bağlılık ilişkisine ve benzerlik haline sokar.³ Yapısöküm bastırılan bu bağlılık ve benzerlik ilişkisini gösterir.

Böylece yapısöküm kavramların sabit ve aşkın görünümüne karşı çıkmıştır. Adalet idesi de mevcudiyet metafiziğinde aşkın görünümlü bir kavramdır. Derrida adaletin aşkın bir idealden çok, ötekinin bakışını kavramaya zorlamasından ve öteki ile aşılmaz paradoksları tartışmasından dolayı yapısöküm olduğunu iddia eder.⁴ Derrida'ya göre merkezlerinde bir adalet sorusu yokmuş gibi görünmelerine karşın yapısökümcü metinler

¹ DİREK , Zeynep, "Giriş", Cogito- Derrida: Yaşamı Yeniden Düşünürken- Sayı:47-48, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s:9

² DERRİDA, Jacques, "Şiddet ve Metafizik", Cogito- Derrida: Yaşamı Yeniden Düşünürken- Sayı:47-48, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s:63

³ DERRİDA, Jacques , "Platon'un Eczanesi", Türkçeye çeviren: Zeynep Direk, Toplum Bilim, sayı 10/ Jacques Derrida Özel Sayısı, 1999b, s:73-74, 67

⁴ DERRİDA, Jacques, "Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli", Şiddetin Eleştirisi Üzerine, Çev:Zeynep Direk, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s:59

adalet kavramıyla biçimlenmişlerdir.⁵ Derrida Levinas'ın adalet anlayışını benimseyerek, adaletin ötekinin sesine cevap verme, onu seslendirme olarak anlar. Ötekinin çağrısına kulak vermek adalet için etik bir talep, adalet arayışı daima etik bir buyruktur.⁶

Derrida'nın metinlerindeki etik buyruk "öteki"liğe arzu, çağrı ve bir açılış zorunluluğudur. Ben "öteki"ne, benden farklı olan "başka"ya açık olmak, onu çağırarak, davet etmek zorundadır. Bu gönüllükten öte, zorunlu bir açıklıktır. Beni bu açıklığa mecbur kılan nereden geldiği belli olmayan mutlak yasadır. Derrida'ya göre kökeni belli olmayan ama kaçınılmaz olan bu yasaya göre, "öteki olan", "başka olan", benliğin⁷, dünyanın, ve zamanın kaynağıdır. Ancak, "öteki"nin gelişi ile benlik olanaklı hale gelir, zaman ve gelecek açılır. Yasanın "ben"e yüklediği sorumluluk, öteki"ne olan açıklığı olanaklı kılmaktır.⁸

Bu sebeple Derrida "aynı"dan "başka" olanı araştırır. Yapısökümü ötekiliği ya da başkalığı açığa çıkarabilmek için kullanır. Derrida'daki ötekiliği sadece öznenin ötekisi olarak değil, her türlü aynı kategorisinin başkalığı olarak anlamak gerekir. Derrida'ya göre aynılık özne, nesne, söylem, kavram herşey için söz konusudur. Ötekilik tüm kategorilerin başkasıdır. Eski Yunan'dan beri geçerli olan aynının mevcudiyetinde, öteki anlamın ya da anlamların seslendirilmesine vesile olan yapısöküm de bu sebeple adalettir.

Yapısökümcü metinlerin adaletle olan ilişkisi çapraz bir ilişkidir. Çünkü adalet hakkında doğrudan konuşulabilen bir kavram değildir. Ona ancak çapraz bir biçimde bakılabilir. Adaletle çapraz bakabilecek olan da ancak yapısökümdür. Çünkü yapısöküm de tıpkı adalet gibi kavramları doğrudan olmayan ve dolaylı bir şekilde ele alır. Her ikisi de onları mistikleştiren açmazın deneyimini gerektirirler.⁹ Yine her ikisi de yapısöküme uğratılamayacak olan tek şeydir.¹⁰

Geleneksel adalet anlayışının metafizik temellere yaslanmasından rahatsızlık duyan Kant, adaletle bilimsel bir nitelik kazandırabileceği iddiasıyla "Prolegomena", "Salt Aklın Eleştirisi" ve "Pratik Aklın Eleştirisi" isimli eserleri yazmıştır. Kant'ın niyeti tıpkı pozitif bilimlerde olduğu gibi adaletle de bilimsel bir varlık kazandırmaktır. Bilim bilimselliğine deneyler sonucu ortaya

⁵ DERRIDA, 2010, s:50

⁶ MİCHEL, Rosenfeld, "Derrida, Hukuk, Şiddet ve Adalet Paradoksu", Çev:R.Sağlam, Kasım Akbaş, Hukuk Kuramı, Cilt:1, Sayı:1, Ocak-Şubat, 2014, ss:13-17, s:15

⁷ DERRIDA, 2006, s:62-161

⁸ DERRIDA, Jacques, "Konuksev(-er/-mez-)lik (Hostipitalité)", Çev. Ferda Keskin, Önay Sözer, Pera Peras Poros: Jacques, Derrida ile Birlikte Disiplinerarası Çalışma'nın içinde, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999d, s:67

⁹ DERRIDA, 2010, s:61

¹⁰ DERRIDA, 2010, s:59

"Kant'ta Apriori Bilgi, Kategorik Buyruk ve Özgürlük Kavramlarına İlişkin Bir Yapısöküm Denemesi"
Sezal ÇINAR ÖZKAN

çıkardığı genellemelerle ulaşır. Ancak, adalet metafiziğin alanıdır. Bu alanda artık deney söz konusu olamaz. Öyleyse yapılması gereken, adalete temel oluşturacak saf ya da a priori bilgiye ulaşmaktır. Ancak bu a priori bilgi bilimsel bir adalet anlayışının temelini oluşturabilir. Akılda deneyim kaynaklı duyum bilgisinin dışında a priori bilgi kaynakları olduğunu söyler. Kant deneyimin bilgisinden arındırılmış a priori bilgi içeriğine sahip saf aklı adalete temel oluşturacak yasanın kaynağı olarak görür. Buradan, genel ve evrensel olan yasaya ulaşılabilinecektir. Bu genel yasayı koşulsuz buyruk olarak isimlendirir. Çünkü hiçbir deneysel koşula tabi olmayan, aklın a priori öğelerinin kaynaklık yaptığı bir bilgidir bu. Koşulsuz buyruktan da, insanın özgür iradesine geçiş yapar. Doğa alanında nedensellik yasalarına tabi olan insan, metafizik alanında koşulsuz buyruğun yasalarına uyma ya da uymama özgürlüğüne sahiptir. Özgürlüğün varlık sebebi koşulsuz buyruktur. Eğer koşulsuz buyruk olmasaydı, insan nedenselliğe tabi olurdu. Öyleyse koşulsuz buyruğun varlığı özgürlüğün de varlığının ispatıdır.

Bu çalışmada amaçlanan, Kant'ın a priori, koşulsuz buyruk ve özgürlük kavramları üzerinden yapısöküm denemesiyle, Kant'ın amaçladığı gibi adaleti metafizik alanın dışına taşıyıp gerçekten bilimsel bir adalet teorisi kurup kuramadığını araştırmak, tıpkı Derrida'nın yaptığı gibi, Kantçı kavramlar vasıtasıyla adaleti çapraz bir biçimde incelemeye çalışmaktır.

1. Salt Bilgi - A Priori Bilgi

Kant pratik aklın ilkelerinin deneysel akıldan arındırılmış saf akıldan çıkarılan a priori ilkeler olması gerektiğini savunur. İnsanların bir yasa ile bağlanmalarının nedeni "...insanın içinde bulunduğu dünyanın koşullarında aranmamalı, tersine a priori olarak doğrudan doğruya katışıksız aklın kavramlarında aranmalıdır..."¹¹

Kant salt bilgiyi empirik olandan ayıracak özellikleri zorunluluk ve tümellik olarak gösterir. Salt a priori yargıların gerçekten olduğunu göstermek için matematiği örnek verir. Matematiğin bütün önermeleri a prioridir. Matematik bize deneyden bağımsız a priori bilgide ne kadar ileri gidilebileceğini gösterir.¹²

Kant için esas problem metafiziğin alanında bu tür önermelerin bulunup bulunmadığıdır. Çünkü Kant'a kadar devam etmiş olan geleneksel felsefede metafizik alanın bilgisine hep bilimsel bilgi gözüyle bakılmıştır. Metafizik eğer

¹¹ KANT, Immanuel, çev: Nejat Bozkurt, "Ahlak Metafiziğini Temellendirme", Seçilmiş Yazılar içinde, İstanbul, 1986, s: 141

¹² AKARSU, Bedia, "Kant'ın Ahlak Felsefesi", İnkilap yay, Ankara, 1999, s:20-22

gerçekten bir bilim olacaksa fizik ve matematikte olduğu gibi sentetik a priori¹³ önermelere sahip olmak zorundadır. Hume'un empirizminin Newton fiziğinin temelinde yer alan nedensellik ilkesine yönelik eleştirilerinin etkisiyle dogmatik uykusundan uyandığını söyleyen Kant¹⁴ "Prolegomena"yı gelecekte bilim olarak ortaya çıkabilecek her metafiziğe önsöz, metafiziğin olanağının temelini araştıran koşulları göstermek için yazmıştır. Salt Aklın Eleştirisi'nde (1781) metafiziği bilimsel hale kavuşturmaya çalışarak "neyi bilebilirim" sorusuna cevap arayan Kant "Pratik Aklın Eleştirisi'nde (1788) ise ahlakı bilimsel bir temele yerleştirmeye çalışarak "ne yapmalıyım" sorusuyla ilgilenmiştir. Kant'ın ilk sorusu metafizik bilginin kaynağı üzerinedir. Metafizik bilginin kaynaklarının deneysel olamayacağı zaten kavramın içeriğinde vardır. Çünkü o fizik değil, metafizik yani deneyin ötesindeki bilgidir. Bu durumda metafizik apriori bilgi yani, saf akıl bilgisidir. Dolayısıyla sadece apriori yargılar içermelidir.¹⁵

Akl ise apriori bilme yetisidir. Aklın kendisinde apriori olarak taşıdığı kavramlara Kant "ideler" adı verir. Kant ide'den, ona, duyulur dünyada uygun düşen hiçbir nesnenin verilemeyeceği zorunlu bir akıl kavramını anlar. Bu salt aklın apriori ilkeleri olan idelerin, isteğe bağlı olarak türetilmeyeceği anlamına gelir. Çünkü ideler aklın doğasına içkindirler. Bu sebeple akıldan zorunlulukla türerler ve bütün deneyimin sınırını aştuklarından dolayı da aşkındırlar.¹⁶ Ona göre salt aklın tanrı, ölümsüzlük ve özgürlük olmak üzere üç temel idesi vardır. Bunlar teorik-bilimsel akılla bilinmese de, pratik-ahlaksal değer taşımaktadırlar. Teorik olarak ve bilimsel olarak bilinemezliğine işaret etse de, burada Kant'ın aklın a priori idesi olarak metafizik kavramlara başvurduğu görülmektedir. Aklın idesi olarak bu kavramların nereden geldiği belli değildir. Klasik metafizikten farklı olarak Kant tanrı, özgürlük ve ölümsüzlük kavramlarından yola çıkarak ahlakı temellendirmeye çalışmamış, tersine bir yol izleyerek ahlak yasaından yola

¹³ Kant'ın geliştirdiği sentetik a priori hem deneyim ile bilgimizi genişleten içeriğe, hem de zorunlu ve tümel olan bilgiye sahiptir. Dolayısıyla doğrudan empirik görümlere ve deneyime bağlı değildirler. Çünkü öncülü akıldan gelir. Matematik nesnelere saf görüde imgelem tarafından oluşturulurlar. Buradaki işlemde kavrama bağlılık söz konusudur. Böylece Kant'a göre bir kural ile uyum içerisinde kavram oluşturma eylemi, matematik tasarımlara genellik ve evrensellik verir. (DAĞTAŞOĞLU, Ahmet Emre, "Saf Aklın Eleştirisinde Matematik ve Empirik Kavramların Şematizmi Sorunu, Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:31,Sayı:2, Aralık 2014, s:108)

¹⁴ KANT, Immanuel, "Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena", çev.İoanna Kuçuradi-Yusuf Örnek, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1983, s: 8

¹⁵ KANT,1983,s.14

¹⁶ GÖKBERK, Macit. "Felsefe Tarihi," 6. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990, s: 396

"Kant'ta Apriori Bilgi, Kategorik Buyruk ve Özgürlük Kavramlarına İlişkin Bir Yapısöküm Denemesi"
Sezal ÇINAR ÖZKAN

çıkarak bu kavramlara ulaştığını savunmuştur.¹⁷ Ancak aklın a priori idesi olarak belirlemesi bundan kuşku uyandırır.

Bir akıl varlığı olarak insan yalnızca saf akıl tarafından sunulan ahlak yasasına bağlıdır. Kant hiçbir şarta bağlı olmayan gereklilik hakkındaki bu bilgiyi, aklın yapısının taşıdığı en derin anlam olarak görür. Salt pratik akıl, deneyden gelmeyen yani a priori kanunlar ve ilkelerle yöneten bir akıldır. Bu akıl aynı zamanda, iradenin kendi kendisini yöneten kanunları yani sentetik a priori ilkeleri koyan akıldır. Salt pratik akıl kendi kendisine yasa koymaktadır.

Ancak bu yasa nereden gelir, koşulsuz buyruğun a prioriliği ya da ölümsüzlük, tanrı ve özgürlük kavrayışına sahip akıl ideleri nereden gelir? Kant bunları metafiziğin alanı olarak görerek bilimsel bir ahlak öğretisi yaratma çabasında olduğundan cevaplanamayacak bu sorularla ilgilenmemek gerektiğini söyler. Ahlakın ve ahlak yasasının a priori olarak insan zihninde bulunduğunu söylemekle yetinir. Bunları detaylandıran formlar ve şemalarla ilgili açıklamasında da bunların nereden geldiği cevabı değil, nasıl konumlandığı cevabına ulaşılabilir.

Derrida'ya ve yapısalcılara göre özneyi oluşturan, içine doğmuş olduğu söylemdir. Derrida, varlığı hep şu-anda-bulunuş olarak gören batı felsefesinde merkeze konan şeylere verilen "öz", "ilke", "erek", "varoluş", "bilinç", "tanrı" vb. bütün adların şimdi ve burada bir "bulunuş"a işaret ettiğini belirtir.¹⁸ Geleneksel batı felsefe tarihi çeşitli adlar altında ilk nedene ve ilk neden olarak da ismi bazen söylenen, bazense saklanan bir "Tanrı"ya dayanmıştır. Bu geleneğin ayrıcalıklı ve merkezi öneme sahip varlığı ise kendini dil yoluyla ifade eden "insan"dır. Buna göre, insan bir öz olarak ya da mevcudiyet olarak bilinç sahibidir. Bu bilincini aktarmanın yolu ise söz ve dildir.¹⁹ Derrida'nın söylem içinde yapılanan özne tasarımıyla yola çıkıldığında Kant'ın salt bilgi - a priori bilgi olarak nitelediği akıldan kaynaklanan ahlak bilgisinin de aslında diğer tüm kültürel alanların bilgisi gibi Platoncu söylemin bilgisidir. Çünkü ahlaki söylem de a priori olarak vardır. Burada bilginin değil söylemin²⁰ a prioriliği vardır. Kant empirik olanla hiç karışmamış söylemin yapısını salt

¹⁷ ÖKTEM, Ülker, "Kant Ahlakı", Araştırma 18, Ankara, 2004-1, A.Ü.Mtb, 2004-1, s:15

¹⁸ DERRIDA, Jacques, "İnsan Bilimlerinin Söyleminde Yapı, Gösterge ve Oyun", Türkçeye çeviren: Özkan Gözel, Toplum Bilim, sayı 10/ Jacques Derrida Özel Sayısı, 1999e, s:166

¹⁹ DOOLEY, Mark- KAVANAGH, Liam, "The Philosophy of Derrida", Acumen, Cromwell Press, Trrowbridge, 2007, s:21

²⁰ DERRIDA, Jacques, "Göstergebilim ve Gramatoloji", Çeviren: Tülin Akşın, Toplum Bilim, sayı 10/ Jacques Derrida Özel Sayısı, 1999a, s: 176

bilgi olarak tanımlıyor.²¹ Bu durumda salt bilgi denilen şey de esasında metafiziksel bütünlük yapısına bağlıdır. Kant'ın ahlaka dair akılda mevcut olan idelerin nereden geldiğini açıklamaması gibi, Derrida da söylemin Platon'dan bu yana varolageldiğine işaret etmekle birlikte nereden geldiğine dair ilk kaynağa ait bir açıklamada bulunmaz. İlk kaynağa dair soru sormak metafiziğe dair soru sormaktır. Heidegger'e göre; "metafizik, varolanı, varolan ve bütünüyle kavramak üzere yeniden ele geçirmek için onun ötesi hakkında soru sormak demektir."²² Derrida'nın sorunu, ilk temelden çok metafizik karşıtlıkları içeren metinleri açığa çıkarmak olduğu için olduğu için bu anlaşılır bir şeydir.

Ancak Derrida'nın -tıpkı pek çok görüşlerini paylaştığı Heidegger ve Levinas gibi- metafiziği şiddet olarak yorumladığını düşünüyorum. Bunun birinci sebebi; Derrida'nın "Şiddet ve Metafizik" adlı makalesinde Levinas'ın görüşlerine yönelttiği eleştiriler neticesinde vardığı sonuçtur. Levinas, mevcudiyet metafiziğini şiddet olarak yorumlamış, ondan çıkabilmenin tek yolu olarak bu düşünceyi tekrar üretmeyen bir ilişki kurmayı önermiş²³ ve etiği ilk felsefe olarak sunmuştur. Derrida ise Levinas'ın görüşlerini yapısöküme uğrattığı bu makalesinde, şiddetten kaçabilmenin olanaksız olduğu ve Levinas'ın önerebileceği tek şeyin karşı şiddet olduğu sonucuna ulaşmıştır. Derrida'ya göre 'aynı'nın ikamet ettiği dilde şiddetten kaçınılamaz. Yüklem atfetme ilk şiddet olacaktır. Söylem ve şiddet arasındaki ayrım ancak erişilmez bir ufuktur.²⁴

İkinci sebebi; Derrida'nın *Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli* adlı eserinde yasanın yasallık kazanması bağlamında dile getirmiş olduğu temelsiz şiddet edimidir. Ancak, Derrida bu makale bağlamında yasayı, hukuk anlamında kullanmış olsa da, kurucu şiddet temelini yasa gibi kurucu bir otoriteye sahip olan her türlü söylem ve adalet ilkesine yaygınlaştırarak kullanmasının söylemin, dilin ya da aynının şiddeti hakkındaki düşüncesine aykırı olmayacağı kanaatindeyim. Örneğin bir matematik dizisinin de kendi içinde otorite veren bir yasası, kuralı vardır. Bu sebeple, burada kullanılan yasa teriminin hukukilik anlamındaki yasallık ile aynı anlamda kullanıldığını düşünüyorum.

²¹ KANT, İmmanuel, "Pratik Akılın Eleştirisi", çev. İonna Kuçuradi Ülker Gökberk, Füsün Akatlı, Ankara, 1994, s:37

²² HEIDEGGER, Martin, "Metafizik Nedir?" Çev: Yusuf Örnek, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1991, s:38

²³ DERRIDA, 2006, s:67

²⁴ DERRIDA, 2006, s:106

“Kant’ta Apriori Bilgi, Kategorik Buyruk ve Özgürlük Kavramlarına İlişkin Bir Yapısöküm Denemesi”
Sezal ÇINAR ÖZKAN

Derrida ilk kaynağın geçerliliğini yasanın²⁵ onaylanmasına bağlar. Yasa bir kez onaylanınca, bir kez meşruluk kazanınca, bir uzlaşım dizgesine göre toplumsal konsensus tarafından da imzalanınca, onu başlatıcı olayın da gelecek için geçerli olması gerekecektir.

Derrida’ya göre, bu yaratma, kurma veya temelin otoritesi, yasanın koyulması, bunlar temelsiz bir şiddetten ibarettirler. Çünkü bunlar son kertede yalnızca kendilerine yaslanabilirler. Kurucu aşamada bu yasaların yasal ya da yasal olmamalarının temeline işaret edilemez.²⁶ Sonradan kazanılan söylem olma, otoriteye sahip olma, yasa ya da ilke olarak tanınma işlemi ilk kurucu hamleyi de geçerli hale getirmektedir. Ancak başlangıçta bu geçerlilik yoktur. Başlangıçtaki geçerlilik yasanın yasa, söylemin söylem olarak tanınmasına bağlıdır.

Başta da işaret ettiğimiz gibi, Kant matematiğin bütün önermelerinin a priori olduğundan yola çıkar. Gerçekten de matematik deneyimden arındırılmış bir yasa dizisinin -bu yasa ister ahlak yasası olsun ister matematik yasası- kendiğinden nasıl yalnızca varolabilmeye mevcudiyet kazandığının tam bir örneğidir. Söylem, yasa, matematik tüm kuvvetini var olmaktan ve varlığının da sonradan onaylanmasından kuvvet alır. Bunların altında yatan Derrida’ya göre temelsiz bir şiddet, Kant’a göre ise a priori akıl ideleridir.

Matematik de tıpkı söylem gibi kurulmuştur. 1,2,3,4,5,6..... dizisinin devamında gelecek elemanları söylemek mümkündür. Matematik söyleminin kavramlarını bilen biri dizinin nasıl devam edeceğini bilir, bu deneysel bir bilgi değildir. A priori kabul ettiğimiz matematiksel söylem bilmeye olur. 1’er artırarak devam etmek dizinin yasasıdır. Dizinin mevcudiyeti aynı zamanda yasanın mevcudiyetini de verir. Yasa dizi nedeniyle vardır. Bu da tekil dizinin 1’er artım kurallı, tekil yasası. Matematik söylemi kapsamında başka tekil diziler üretmek de mümkündür. 1,5,7,9,.... tekil dizisinde yasa başka bir tekil

²⁵ Derrida adaletin iki farklı biçimde düşünülebileceğini söyler: İlki yasaya uygunluk açısından adalet, diğeri yasanın kendisine uygunluğu açısından, yasanın ötesindeki adalettir. (GÖKSEL, Nil, “Yasanın Şiddeti ve Adalet”, www.academia.edu/2325045/Yasanın_Şiddeti_ve_Adalet, erişim tarihi:31.10.2017) Bizim ilgilendiğimiz ikinci anlamdaki adalettir. Çünkü Kant’taki adalet de yasanın ötesindeki adalet anlamında kullanılmıştır. Aksi halde, Kant’ın adalet değil hukuk hakkındaki kavrayışını incelememiz gerekirdi. İncelediğimiz bu genel adalet yasası olduğundan Derrida için kullandığımda da yasa terimini genel evrensel yasa anlamında kullanıyorum, hukukilik anlamında değil. Yukarda da bahsettiğim gibi, Derrida’nın hukukilik anlamındaki yasaya dair düşüncelerini, adalet yasası anlamındaki genel yasaya doğru genişlettim.

²⁶ DERRIDA,2010,s:59

yasadır. Yine yasa ve dizi birlikte vardır. Yasa dizi nedeniyle vardır, dizi de yasa nedeniyle.

Sonsuz dizi üretmek mümkün olduğu gibi, sonsuz yasa üretmek de mümkündür. Rakamlar arasındaki bağlantı her değiştiğinde, yeni bir dizi ve yasa meydana gelir. Bu değişiklik bir yasaya bağlı değildir. Sadece bu yetkiyi (ya da şiddeti mi?) elinde bulundurmaya bağlıdır. Eylemin performatifliği ve değişikliğin yapılması ile ortaya çıkan, kendisi yapıldığı anda eş zamanlı olarak yasa haline gelir. İstenirse dizi çok daha karmaşık hale getirilebilir, yeter ki bir yasaya tabi olsun. Güç (şiddet) yasanın kendisinde varlığındadır. Yasasız dizi ancak saçma, mantık dışı ya da şizofrenik olabilir, varlık kazanabilme şiddetine sahip değildir.

A priori verilmişliği ile burada matematik “söylem”i, rakam ise “kavram”ı karşılamaktadır. Tıpkı dizide olduğu gibi, kavramlar arasındaki bağlantılar değiştirilebilir. Bunun bir yasası yoktur. Yani yasayı değiştirmenin yasası yoktur. Ama kavramlar arasındaki her yeni bağlantı yeni bir yasa meydana getirir. Ve bu yasanın varlığının tek sebebi bu yeni bağlantı hareketinin kendisidir. Yasanın ortaya çıkışı bağlamsızlaştırma ve bağlamaştırma tarafından belirlenir. Deleuze’nin deyişiyle kavram önce yersiz yurtsuzlaştırılır, sonra başka bir bağlama bağlanır²⁷, sonuçta yasa ortaya çıkar. Yasa yasa olma niteliğini bağlama bağlanarak yerli yurtlulaştırma hareketinden alır. Koşulu sadece bağlam içinde var olmasındandır. Kendi kendisidir, sebebi ve bağlayıcılığı.

Kavramların dağınık, bağlantısız kalması yarasızlık, yani saçmalıklır. Şizofrenik dağınıklıklır. Deleuze, kavramların yersiz yurtsuzlaştırılması ile şizofreni arasında bağlantı kurar.²⁸ Ancak kavramlar, Deleuze’e göre yersiz yurtsuzlaştırma, Derrida’ya göre yapısöküm işleminden sonra ortaya çıkan dağınık, saçma, şizofrenik duruma direnemezler. Yeni bir yasanın yapıcısı olarak yeniden yerli yurtlulaşırlar, yeniden yapı kurarlar. Bu durumda yasanın kaynağı saçma ya da şizofrenik dağınıklık mıdır? Her yeni yasayı önceleyen saçma ya da şizofrenik dağınıklık ise kaynağı burada aramak gerekir.

Eğer saçma ya da şizofrenik dağınıklık yasanın kaynağı ise söylem olmasıyla vücut bulan yasanın radikal ötekisi (kendinden hiçbir parça taşımayan bir öteki) de saçma ya da şizofrenik dağınıklıklır. Öyleyse söylemin (yasanın) dışıdır saçmadır, şizofrenik dağınıklıklır: Yasanın radikal ötekisi olarak saçma ve söylemin dışıdır saçma.

²⁷ DELEUZE, Gilles, “Kapitalizm ve Şizofreni,” çev: Özcan Doğan, Araf Yayıncılık, Ankara, 2005, s:111

²⁸ DELEUZE, 2005, s: 99

“Kant’ta Apriori Bilgi, Kategorik Buyruk ve Özgürlük Kavramlarına İlişkin Bir Yapısöküm Denemesi”
Sezal ÇINAR ÖZKAN

Burada yasanın ötesi olarak saçma ile Heidegger’in polis öncesi düzensizlik, yersiz yurtsuzluk fikri ile bir paralellik kurmak istiyorum. Heidegger’e göre, insan kökensel tekinsizliği ve yurtsuzluğu ile düzen öncesinde patikalar ve patikaların birleştiği yer olarak polisi yaratabilmiştir. Başlangıç, tekinsiz, garip bizim deyimimizle saçma ve alışılmadık olandır. Bir şeyi açan güç ve gücün şiddeti, kökeni bu saçma ve yersiz yurtsuz olma halindedir. Aynı kökensel durum, onun verili olanın da ötesine açılmasına olanak verir. ²⁹ Yeni olana verili olmayana açılmaya, sınırların ötesine gitmeye yazgılı olan insan bunu güç ve şiddet kullanarak yerine getirir. Bu fiziksel anlamda bir şiddet değildir. Bu var olanı dönüştürme ve açığa çıkarma gücüdür. ³⁰

Anlı’ya göre, Heidegger’in kökensel şiddet ve varlığın olanaklılıklara açılması arasında kurduğu ilişki ile Derrida’nın şiddet ve karşı-şiddet arasında kurduğu ilişki paralellikler taşır. O halde dil içeriğinden önce, formunda ilk şiddeti taşımaktadır. Bu ilişkinin sabitlemesi (Heidegger’e göre ‘polis’in kurulması), farklı ilişkiselliklerin unutulması, aynılaştırma - totalleştirme ve ondan açığa çıkan metafiziktir.³¹

Bu durumda Kant nasıl ki, aklın idesi olan a priori bilgi ile Platoncu söylemin metafizik bilgisinden kaçamamışsa, Derrida da metafizikten kaçabilmiş değildir. Ancak Zaten Derrida da bundan kaçabilmenin mümkün olmadığını söylüyor, yapısökümü metinlere gizlenmiş metafizik yapıları açığa çıkarabilmek için kullanıyordu. Bizim burada yapmış olduğumuz saptama, yalnızca, Derrida’daki aşkınlığın şiddet olduğuna ilişkindir. Derrida’nın yaratma, kurma veya temelin otoritesi için temelsiz şiddete işaret etmesi, şiddetin aşkınlaştırılmasıdır. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi Levinas’ın etik görüşünü eleştirdiği *Metafizik ve Şiddet* eserinde de bunun izleri görülmektedir.

2-Koşulsuz Buyruk

Kant aklın koyduğu yasalara imperatif adını vermiştir. Bir emir başka herhangi bir amaçla ilişki kurulmaksızın nesnel olarak zorunlu bir emir ise bu emre kategorik imperatif (koşulsuz buyruk) demektir. ³² İnsan doğa

²⁹ ANLI, Ömer Faik Anlı, “Metafiziğin Dili: Şiddetin Dili - Derrida’nın ‘Şiddet ve Metafizik’ Metni Bağlamında Şiddet-sizliğin Olanığının İncelenmesi” www.academia.edu/.../Metafiziğin_Dili_Dilin_Şiddeti_Derrida_nın_Şiddet_ve_Metafizik_Metni_Bağlamında_Şiddet-siz_liğin_Olanığının_İn...,s:6 , erişim tarihi:01.11.2017

³⁰ ANLI, 2017, s:7

³¹ ANLI, 2017, s:19

³² KANT, 1986, s:163-164

yasasının belirleyiciliğini koşullu bir belirleyicilik olarak tanıır. Buna karşılık ahlak yasası koşulsuz bir yasadır. Bu her türlü doğal koşul dışında, doğadaki nedensellik bağlarının dışında özgürce konulmuş bir yasa olması nedeniyle koşulsuzdur.³³

Kant'a göre kategorik imperatiflerin temelinde üç maksim vardır :

"Öyle bir yasaya göre hareket et ki aynı zamanda onun tüm insanlar için geçerli evrensel bir yasa olmasını isteyebilesin."

"İnsanlığa, her seferinde kendi kişiliğinde olduğu gibi başka herkesin kişiliğinde de, yalnız araç olarak değil ama aynı zamanda amaç olacak biçimde de davran."

"Öyle davran ki, iraden, kendisini herkes için geçerli kurallar koyan bir yasa koyucu gibi hissetsin"³⁴

Koşulsuz buyruk kendisine tabi olacak ya da olmayacak özgürlüğe sahip özneye ihtiyaç duyduğu için aslında koşulludur. Özne varsa koşulsuz buyruk vardır. Özne yoksa koşulsuz buyruk yoktur. Öyleyse koşulsuz buyruk koşulludur. Burada Kant'ın koşulsuz buyruğu öncel, "özgürlük idesi"ni ona bağlı olarak varsaydığını hatırladığımı yani koşulsuz buyruğun özgürlük kavramına bağımlı bir mevcudiyetinden değil, özgür ya da özgür olmayan bir "özne"ye bağımlı mevcudiyetinden bahsettiğimi belirtmeliyim. Kant'ın a priori yasa olarak önümüze koyduğu koşulsuz buyruk özneye bağlıdır. Koşulsuz buyruğu zikredecek özne olmadığında, koşulsuz buyruk ortaya çıkamaz. Öyleyse özne koşulsuz buyruğa önceldir. Yani koşulsuz buyruk öznenin varlık koşuluna bağlıdır.

Öznenen akli ile ulaştığı kategorik buyruk uyarınca evrensel ve genelleştirilebilir kurallar uyarınca davranması beklenir. Bu her insan için geçerli bir insan doğası anlayışını gerektirir. Koşulsuz buyruk, evrensel ve genel olabilmek için aynı özelliklere sahip sabit ve değişmez bir insan doğası anlayışını gerektirir. Öyleyse koşulsuz buyruk aslında sabit olduğu varsayılan bir insan özüne bağlıdır. Kant insan doğasını, içinde yaşadığı kültürden, tarihten, toplumsal belirlenimlerden soyutlar. Çünkü bunlar deneyimin alanlarıdır. Salt akıldan çıkan koşulsuz buyruk, değişmez olarak evrensel ve her durumda geçerli olur. Oysa insan tarihsel ve kültürel bir varlıktır. Kant insana tarih ve kültüre göre değişmeyecek bir öz atfederek, koşulsuz buyruğun saf akıldan kaynaklandığını söyler. Bu durumda koşulsuz buyruğun

³³ ÖZLEM, Doğan, "Etik-Ahlak Felsefesi", İnkilap Kitabevi, Ankara, 2004, s: 73

³⁴ KANT, Immanuel, "Grounding for the Metaphysics of Morals", translated by James W. Ellington, 3rd edition, Indianaopolis: Hackett Publishing Co, 1993, s:30, 36

“Kant’ta Apriori Bilgi, Kategorik Buyruk ve Özgürlük Kavramlarına İlişkin Bir Yapısöküm Denemesi”
Sezal ÇINAR ÖZKAN

ve ahlak ilkelerinin kaynağı gerçekte insan doğasıdır. Kant’ta özne artık, Tanrı’nın yerini alan bir temellendirme aracıdır.

Kant geleneksel metafizik felsefenin tersine ahlaktan yola çıkarak, tanrıya ulaştığını iddia eder. Çünkü ona göre, Tanrı’dan ahlaka gidiş otonomluğu tehlikeye düşürür.³⁵ Bir ahlak varlığı için ulaşılması son amaç en yüksek iyidir. Kategorik buyruk insanı en yüksek iyiyi istemeye zorlar. En yüksek iyi ise ancak Tanrı’nın var olabilmesi koşuluna bağlıdır. Bu sebeple Tanrı’nın var olduğunu kabul etmek ahlak bakımından zorunludur.³⁶ Kant’ın bu tersinden formülasyonu kuşku uyandırıcıdır. Rorty’e göre Kant’ın yapmaya çalıştığı şey aslında insanlığın kardeşliğine dair Hristiyan öğretisini canlandırmak olan bir geçiş dönemi cambazlığıdır.³⁷

Koşulsuz buyruğun koşulsuzluğu olgusal alanı dışında kalarak her türlü bağlamdan bağımsız olması ve insan aklından temellenmesindedir. İnsanı bu derece yalıtılabilmek mümkün müdür? Kısaca ifade edilirse bağlam dışılık mümkün bir şey midir? Hume yanlısı duyumcuların görüşlerine göre; ahlaki kuralların kökeninde de aslında arzuların başka birşeyin olmadığı yolundadır. Bu arzular ise biyolojik ve kültürel güçlerden çıkmaktadır.³⁸

Ayrıca a priori olmak ve bağlam dışı kalmak da bağlamsal bir durumun varlığına bağlıdır. Bağlam olacak ki, bağlam dışılık olsun. Kant, sanki bağlam ve deneyim alanı dışı bir yerin varlığından söz ederken, niyetinin aksine metafizik ve tanrısal bir alana göndermede bulunuyor.

Kant’ın deneyim alanı ve bağlam dışında kalan koşulsuz buyruğu Wittgenstein’in söylenebilir alanının dışında olmaya benziyor. Wittgenstein söylenemeyeni felsefenin çizdiği sınırın dışında görür.³⁹ Oysa sınır çizmek faaliyetinin kendisi ise sınırın ötesindeki bilmeye dayalıdır. Sınırın ötesinin dile getirilebilmesi ise sınırın sınır olmadığını gösterir. Sınır ötesi iddiası taşıyan şey bilinebiliyorsa, yine sınırın içinde kalınmış demektir. Bu mantık içinde koşulsuz buyruğa baktığımızda ise koşulsuz buyruğun da aslında daima sınırın yani bağlamın içinde kaldığı görülür. Derrida bu durumu bir vekalet durumu olarak adlandırır. Aslında sınır yani bağlam ötesinde kalan şey dile getirilemiyor. Örneğin adalet gerçekte dile getirilebilir bir kavram değildir.

³⁵ ÖKTEM, 2004 ,s:9

³⁶ ÖKTEM, 2004, s:6

³⁷ RORTY, Richard, “İnsan Hakları, Akıl ve Duyarlılık”, çev: Mithat Sancar, Transit, İlkbahar, Birikim sayı:67 kışım, 1994, www.birikimdergisi.com, Erişim tarihi:03.03.2010 s:18

³⁸ GUTTING, Gary, “Pragmatic Liberalism and the Critique of Modernity”, Cambridge University Press, 1999, s:51

³⁹ WITGEISNTEIN, Ludwig, “Tractatus, Logico-Philosophicus” Logisch-Psihosophische, Side-by-Side Edition, London,2016, s:111

Ama dilde oluşturduğumuz adalet sözcüğü ile bu kavrama vekalet etmek mümkündür. Dilin görevi burada gerçekte temsil edilemez olan adalet kavramına vekalet etmektir. Yani dil vasıtasıyla sınırın ötesine, metafizik olan dışarıya vekalet edilir. Ama bir vekalet durumu söz konusu olduğundan aslında gerçek bir dışarı, sınır ötesi değildir. Yalnızca temsil edilemeyen vekaletçisidir.⁴⁰

İşte bu sebeple koşulsuz buyruk olarak adalet ilkesi daima bağlamla ve olgusal alanla mümkündür. Bağlam ve olgusal alan onun için kurucudur, varlık sebebidir. Bağlamdan ve olgusal alandan soyutlamaya kalkıldığında ise yok olur, imkansızlaşır. Ancak Derrida'ya göre adalet idesinin imkansızlığı, ona duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmaz. Söylemin içinde yokluğu ve daima vekalet edilmesi ile vardır. Bağlamı ve olgusal olanı var olanın ötesine taşıyan, onu zorlayan aslında gerçekte adalet idesinin yok olması ve vekaletle var olmaya zorlanmasıdır.

Kant'ın koşulsuz buyruğu soyuttur, içeriksizdir; "Öyle bir yasaya göre hareket et ki aynı zamanda onun tüm insanlar için geçerli evrensel bir yasa olmasını isteyebilesin." Çünkü temsil edilemeyen dışarıya vekalet eder. Farklı bağlamlarda farklı vekalet edenlerle doldurulur. Temsil edilemeyen dışarı ancak deneyim gerçekleştiğinde vücut bulabilir. Ancak bağlam ve olgusal durum ona içerik kazandırabilir. Bir ide olarak yasaya ya da buyruğa ihtiyaç vardır ama Derrida adaletin ancak tekil durumlarda ortaya çıkacağını düşünür. Koşulsuz buyruk, genel olma iddiasıyla bu bakımdan adaletin tekil durumlarıyla paradoks ilişkisi içindedir. Derrida Kafka'nın "Yasa Önünde"⁴¹ makalesi ile bu konuyu işler. Yıllar boyu yasanın kapısında bekleyen ve bir türlü içeri alınmayan adam, bekçiye neden kendinden başka bekleyen olmadığını sorduğunda aldığı yanıt, o kapının yalnızca kendisi için olduğudur.⁴² Evrensel tekilin karşılaşması yasa (koşulsuz buyruk) sayesinde hem mümkün hem de imkansız olmuştur. Yasa (koşulsuz buyruk) genel ve herkes için olsa da, adalet tekil olduğu için kapı yalnızca adam içindir. Adam kapıdan hiç giremez, çünkü adaletle doğrudan temas edilemez.

⁴⁰ DOOLEY, - KAVANAGH, 2007, s:21

⁴¹ DERRIDA, Jacques, "Yasanın Önünde", Edebiyat Edimleri, Çev:Mukadder Erkan-Ali Utku, Otonom yay, İstanbul, 2010

⁴² Hikâye için bkz:KAFKA, Franz., "Dava", Çev. Funda Reşit, İstanbul: Varlık, 2004, s:191-192

"Kant'ta Apriori Bilgi, Kategorik Buyruk ve Özgürlük Kavramlarına İlişkin Bir Yapısöküm Denemesi"
Sezal ÇINAR ÖZKAN

3- Özgürlük

Kant'a göre ahlak felsefesinin ilkelerini ortaya çıkaracak olan akıl insan iradesine kılavuzluk etmelidir.⁴³ Doğadaki herşey yasalara göre hareket etmekteyken, yalnızca akıl sahibi varlık olan insan eyleme iradesine sahiptir.⁴⁴ Bu özelliği ile insan duyular dünyasındaki determinizmin ötesine geçer ve buradaki varlıklardan ayrılır. Duyular dünyasının nedenlerinden bağımsız olmak özgürlüktür.⁴⁵ Kant, böylece doğadaki nedenselliğin yanı sıra 'özgürlükle olan nedensellik' kavramı geliştirmektedir.⁴⁶ Kant'a göre insan ahlaki ilkelere uyduğu zaman özgürlüğünü yitirmemektedir. Çünkü yasayı yapan kendisidir. İnsanın yasa koyabiliyor olması onun özgür olduğunun bir kanıtıdır. Kant buna istencin otonomisi demektedir.⁴⁷ İnsan, otonom ve özgür bir varlık olarak başka herhangi bir otoritenin etkisi altında olmaksızın kendisinin uyacağı yasaları belirlemektedir.⁴⁸

Kant'ta özgürlük ide olarak koşulsuz buyruğa bağlıdır. Koşulsuz buyruk özgürlük olduğu için anlamlıdır. Ancak koşulsuz buyruk özgürlüğe önceldir. İnsan özgür iradesi ile koşulsuz buyruğa uymayı ya da uymamayı seçer. Özgürlüğünü koşulsuz buyruğa uyarak gerçekleştirir. Ancak özgürlüğün özgürlük olabilmesi için seçilen iki şey arasındaki ayrımın radikal olması gereklidir. Oysa Derrida'nın defalarca gösterdiği gibi, birbirinin ötekisi olarak gösterilen, zıt olduğu düşünülen kavramlar içlerinde diğerini de taşımaktadır. İyi kötüyü, güzel çirkinini de barındırmaktadır.⁴⁹ Platoncu algılayış temeline yerleşen Kantçı özgürlük de ikilik temelindeki bir seçim olarak kurulmuştur. Burada eğer seçilen iki şey birbirinin gerçek ötekisi değilse eylem özgür eylem olmayacaktır. Derrida dildeki zıtlıklar kavrayışı yerine erteleme ve fark anlamını birlikte taşıyan "différance,"⁵⁰ kavramını önerir. Sausseure'nin dil anlayışını benimseyen Derrida'ya göre dil zıtlıklardan değil, farklardan

⁴³ KANT;1986,148

⁴⁴ KANT,1982,s:162

⁴⁵ AKARSU, 1999, 128

⁴⁶ AKARSU, 1999, s:125

⁴⁷ KANT,1986, 180

⁴⁸ KANT, 1986, s:186

⁴⁹ DERRİDA, Jacques, "Ekonomimesis", Çeviren: Melih Başaran, Toplum Bilim, sayı 10/ Jacques Derrida Özel Sayısı, s:83-101, 1999c, s:83

⁵⁰ Différance, normal farklılık "différence"ın yerine, içine "a" harfi katılarak farklılığın "farklılık" yapılmasına benzer şekilde Fransız dilinde olmayan bir anlam taşımak üzere hem "zaman" (deferring) ve hem de "mekan-uzam" (differinng) farkının daima var olduğunu belirtmek için ikili anlamda Derrida tarafından uydurulmuş bir kelime. (Bkz: HAAR, Michel, "The Play of Nietzsche in Derrida", Derrida: A Critical Reader, ed. By David Wood, UK, USA, Blackwell Publishers, 1992, pp. 52-71.)

oluşmuştur.⁵¹ Buna göre, özgür eylem ile özgür olmayan eylem arasında gerçek bir karşıtlık, radikal ötekilik olamaz. Derrida’ya göre, bu ikisi arasında bir zıtlık değil, ancak fark olabilir. Öyleyse özgürlükle ilgili birinci sonuç; Kantçı anlamda özgürlüğün varsayılabilmesinin ancak, Platoncu anlayışın saf zıtlıklar kavrayışının benimsenmesi ile mümkün olduğudur. Derrida’nın “différance,” kavramı eşliğinde düşünülen bir özgürlük asla gerçek anlamda özgürlük olamayacaktır.

Yukarıda koşulsuz buyruğu önceleyen de bağlam ve olgusalılık olduğunu, koşulsuz buyruğun bağlama bağlı olduğunu söyledim. Ayrıca radikal öteki olabilmek için söylem dışında söylenemez olması gerektiğine işaret ettim. Ve koşulsuz buyruğun söylenemeyene, bağlam dışı, deneyim dışı olana vekalet etmesi ile aslında deneyimin olgusal alanı içinde kaldığını ekledim. Öyleyse farklı bir yol izleyerek çıkardığımız ikinci sonuç da, özgürlük koşulsuz buyruğa bağlı ise ve koşulsuz buyruk da olgusal alana bağlı ise, özgürlüğün olgusal alana bağlı bir özgürlük olduğudur. İnsan önceden varolan bir kültürel dünyaya doğar. Bu dünya insani deneyimlerle oluşturulmuş bir dünyadır. Özgürlük fikri, bu dünyanın koşullarından bağımsız olamaz. İnsan özgürlüğü ile bu dünyayı değiştirebildiği gibi, değişen dünya da insanın yapıp etmelerini, özgür iradesini etkiler. Deneyim alanının bu değişen doğası da, Kant’ın kuramına göre özgürlüğün bağlı olduğu ahlaki seçim nesnesi ilkelerin değişmezliğini ve ödevlerin zorunluluğu iddiasını geçersiz kılar.⁵²

Koşulsuz buyruğa ayırdığımız paragraf altında, onun varlık sebebini bağlamdan yani olgusal alandan dışlamanın aynı zamanda onu yok eden şey olduğunu ve koşulsuz buyruğu bağlamın hem gerektirdiğini hem de imkansızlaştırdığını söylemiştik. Bunun anlamı koşulsuz buyruğu ve olgusal alanı ayıran ikiliğin hem radikal hiçbir ortak paydaları söz konusu olamayan bir ikilik hem de ortaklıkları olan bir ikilik olmasıdır. Özgürlük Kant’a göre koşulsuz buyruktan çıkan bir idedir. Bu bakımdan koşulsuz buyruktan temellenen adalet idesi gibi özgürlük de imkansızdır. Tıpkı adalet kavramı gibi, özgürlük kavramı da bağlamın, olgusal alanın ötesine vekalet etmesiyle ona duyulan ihtiyaç nedeniyle vardır. Çünkü ancak, kendimizi özgür olarak kabul edersek imkansızlığı ile var olan buyruğu olanaklı kılabiliriz.

⁵¹ DERRIDA, Jacques, “Différance”, Çeviren: Önay Sözer, Toplum Bilim, sayı 10/ Jacques Derrida Özel Sayısı, s:49-61, 1999, s:50, 58-59

⁵² ÖZAYDIN, Özge, “İçimdeki Ahlak Yasası: Kant’ın Kuramı Üzerine Eleştirel Bir İnceleme”, dergipark.gov.tr, s:112, erişim tarihi:31.10.2017

“Kant’ta Apriori Bilgi, Kategorik Buyruk ve
Özgürlük Kavramlarına İlişkin Bir Yapısöküm Denemesi”
Sezal ÇINAR ÖZKAN

Sonuç

Yapısöküm adalet istemidir, çünkü bizi ötekinin sesine kulak vermeye çağırır. Adalet ise imkansızın deneyimidir.⁵³ Kantçı adalet anlayışının temeli olan a priori, koşulsuz buyruk ve özgürlük kavramlarının aşkınlık taşıdıkları, Derrida’nın yaptığı gibi yapısöküm uygulandığında Eski Yunan’dan ve Platon’dan günümüze gelen metafizik söyleme ve ayrıca tarihsel ve olgusal bağlama bağlı olarak yeniden üretilen fark ile tekrar (différance,) olduğu gösterilmiştir.

Yapısökümün amacı felsefi sistem içindeki açmazları açığa çıkarmaktır. Bu açmazlar sistemi hem olanaksız, hem de olanaksız olarak olanaklı yaparlar. Böylece olanaksız, olanaklının zıttı olmayıp, aksine onun sarmalayan varlık koşulu haline gelir.⁵⁴ Bu sebeple Derridacı yöntemle Kant kavramlarını yapısöküme uğratmak, Kant’ın kuramını geçersiz kılmak anlamına gelmez. Zaten yapısöküm bir geçersiz kılma faaliyeti değil, varsayımların kökenine işaret etme faaliyetidir.

Bu sebeple, Kant’ın kavramları üzerinden yaptığımız yapısöküm çalışması, yalnızca Kant’ın iddiasının aksine Kant ahlakında da ahlakın bilimsel temele dayanmadığını kendinden önceki geleneksel felsefede olduğu gibi ahlakın aşkın temellere dayandığını göstermiştir. Makalede yapmaya çalıştığımız şey, Kant ahlakın bilimsel temellenmesini, aklın a priori ilkelerinden çıkan koşulsuz buyruğa ve koşulsuz buyruğa bağlı olarak tanımladığı özgürlük idesine dayandırmasını yapısöküme tabi tutmaktır. Denediğimiz bu yapısöküm faaliyeti ile a priori akıl bilgisinin Platoncu aşkın söylemden gelen bilgi olduğunu, aklın genel, herkes ve her zaman deneyimden arınmış a priori bilgi kaynağı olabilmesinin insanın doğası varsayımına dayanan bir özcülük anlayışı olduğunu, koşulsuz buyruğun özneyi ve olgusal alan olan bağlamı ön gerektirmesi ve gerçekte adalet idelerine ve özgürlük kavramına ulaşabilmenin asla olanaklı olmadığını ama bu olanaksızlığın da bu kavramların bizzat varlık koşulu olduğuna işaret ettik. Ulaştığımız sonuç, Kant’ın metafizikten ve olgusal alandan soyutlanmış bir bilimsel ahlak kuramı kuramamış olduğudur. Kant’ın kuramı da en az öncelleri kadar metafizik yüklü ve deneyim alanına bağlıdır.

Ancak bu Kant’ın adalet anlayışının aşkın, Derrida’nın adalet anlayışının aşkın olmadığı anlamına gelmez. Derrida’da da adalet her zaman ulaşılması gereken ama ulaşılan aşkın bir ide olarak mevcuttur.

⁵³ DERRIDA, 2010, s:61

⁵⁴ RORTY, Richard, “Yapıbozum ve Pragmatizm Üzerine Düşünceler”, Critchley, Simon; Derrida, Jacques; Laclau, Ernesto; Rorty, Richard; der:Mouffe, Chantal, “Yapıbozum ve Pragmatizm” içinde , çev:Tuncay Birkan, Sarmal yay, 1998 s:30, 32

Zeynep Direk’e göre Derrida’da adalet fikriyle birlikte “koşulsuz” olan da sahneye çıkar. Koşulsuz olana atıf yapması Derrida’nın Kantçı mirası üstlenmesi olarak yorumlanmıştır. Derrida’nın adalette koşulsuzluğu araması onun ilk dönem eserlerini “post-modern” terimine ağırlık vererek okuyan yorumcuları şaşırtmıştır. Eğer herşey geçmişten devraldığımız söylem içindeyse ve normlara anlamını veren şey zaten var olanın tekrarından ibaret idiyse, dekonstrüksiyona tabii olmayan, koşulsuz, yani farkların hareketi dışında bir adalette Derrida düşüncesinin ufkunda nasıl bir yer bulunabilirdi?⁵⁵

Çünkü koşulsuz olan bir adalette başvuru, tarihsel normların üzerinde bir hiper-geçerliliğin varolduğu iddiasında bulunmaktır. Derrida’nın sözünü ettiği adalet fikri tarihselleştirilebilecek tüm normların üstünde üst bir kavram olarak adalet idesi fikrini göstermektedir. Derrida’ya bu yüzden zamansallığı ve tarihselliği iskalayan metafizik bir açıklama yaptığını söyleyen eleştiriler yöneltilmiştir.⁵⁶ Derrida’nın söylemek istediği şey, adalet fikrinin yasa yoluyla, hem yeni bir yasa kurulduğunda, hem de varolan yasa yıkılırken tarihe girdiğidir. Bu adalet fikri, ne tarihsel zamanı aşan Tanrı’ya, ne Derrida’nın Hıristiyan ilâhiyatıyla ilişkilendirdiği, modernizmin insan haklarına benzer.⁵⁷ Derrida aşkınlığı şiddet olarak tanıır. Bu özellikle, Levinas’ın ötekine sonsuz açıklık olarak tanımlanabilecek etiğine ilişkin görüşlerini yapısöküme uğrattığı, “Şiddet ve Metafizik” isimli eserinde görülür.

Derrida Levinas’ın etik anlayışını yapısöküme tabi tutsa da, adaletin etik bir talep olduğu konusunda büyük ölçüde onun görüşlerinden etkilenmiştir. Derrida’dan yapıbozumun nasıl bir adalet anlayışını öngerektirdiğini göstermesi istenildiğinde büyük ölçüde Levinas’tan yola çıktığı görülür. Levinas’tan alıntı yaparak kendi açıklamasını açıklığa kavuşturabilmek için onun adalet anlayışından yararlanır. Adalet ötekiyle kurulan etik ilişkiyi tanımladığı gibi onun tarafından da tanımlanır. Yani adalet ötekiyle kurulan tikel ve kapsayıcı-olmayan ilişkide, sonsuz bir sorumluluk talep eden ıstıraba verilen cevap olarak ortaya çıkar.⁵⁸ Yapısökümdeki dolayısıyla da yapısöküm olarak adalettaki etik buyruk “öteki”ne açılış zorunluluğudur. Ben “öteki”ne,

⁵⁵ DİREK, Zeynep, “Derrida’nın Siyaset Felsefesi”, <https://zeynepdirek.wordpress.com/.../derridanin-siyaset-felsefesi>, erişim tarihi: 31.10.2017

⁵⁶ Örneğin Richard Rorty, “Derrida Aşkın Bir Filozof mudur?” isimli makalesinde bu soruya doğrudan cevap verilemeyeceğini Derrida’nın hem aşkın hem de aşkın olmayan şekilde iki türden de yazdığını söyler. Bkz: CRITCHLEY, Simon “Yapıbozum ve Pragmatizm; Derrida Özel İronist mi, Yoksa Kamusal Liberal mi? Critchley, Simon; Derrida, Jacques; Laclau, Ernesto; Rorty, Richard; der: Mouffe, Chantal, “Yapıbozum ve Pragmatizm” içinde, çev: Tuncay Birkan, Sarmal yay, 1998 s:52-53.

⁵⁷ DİREK, 31.10.2017

⁵⁸ CRITCHLEY, 1998, s:61

“Kant’ta Apriori Bilgi, Kategorik Buyruk ve Özgürlük Kavramlarına İlişkin Bir Yapısöküm Denemesi”
Sezal ÇINAR ÖZKAN

benden farklı olan “başka”ya açık olmak, onu çağırarak, davet etmek zorundadır. Bu gönüllükten öte, zorunlu bir açıklıktır. Beni bu açıklığa mecbur kılan nereden geldiği belli olmayan mutlak yasadır.⁵⁹ İşte bu mutlak yasa nedeniyle Derrida da aşkın bir filozof olarak nitelendirilebilir.

Derrida’nın iddiası yapıbozumun adalet, adaletin de karar-verilemez deneyimi olduğudur. Adil olmak kişinin üzerinde nihai olarak bir karar verilemeyeceği bir şey, bilişsel yeteneklerinin yetersizliği ile tekil öteki karşısındaki sonsuz sorumluluğunun farkına varmasıdır.⁶⁰ Derrida koşulsuz bir adalet anlayışı ve etik talebi içeren mutlak yasa nedeniyle aşkındır ama öteki ile karşılaşmada ortaya çıkan tekillik nedeniyle aynı zamanda ampriktir. Gerçek adalet tekille karşılaşmada ortaya çıkar. Ancak adaletle ilişkin -koşulsuz buyrukta olduğu gibi- genel kavramlaştırmalar asla bu tekilliği kapsayamazlar. Bu sebeple adalet kararverilemez bir deneyimdir.

Derrida’nın Kant’tan farkı bu aşkınlığın genel bir koşulsuz buyruk ile somutlaştırılmayacak olduğu, koşulsuz buyruk ile adalet arasında her zaman bir mesafe olduğunu göstermesinde açığa çıkar. Oysa Kant’ta koşulsuz buyruğa uyduğunda özgür özne adaleti gerçekleştirebilecek onu somutlaştırabilecektir. Bu anlamda Kant’ta adaletten çok adaletle ulaşmak için gerekli argümanlar -a priori, koşulsuz buyruk ve özgürlük- aşkındır. Derrida’da ise adalet aşkınken, adaletle ulaşabilmeye ilişkin kavramlar amprik olana ve tekile bağımlıdır. Koşulsuz buyruğun, adaleti tümüyle kapsamaması hiçbir zaman mümkün değildir. Ancak aradaki mesafe de aynı zamanda adaletin varlık koşuludur. Kant ise adalet ile koşulsuz buyruğun çakışabileceğine, evrensel yasaya inanır.

“Derrida’nın yapısökümü bir çeşit koşulsuzluğa olanak tanır. Örneğin, Kant’ın kategorik buyruğu, içinde bulunduğumuz durum ne olursa olsun, doğru olanı yapmak zorunda olduğumuzu söyler: ‘Öldürmeyeceksin’ buyruğu, bağlamdan bağımsız olarak bir tür ‘-meli, -malı’, ‘yapmalısın’ şeklinde bir buyruktur ve öldürmemek, kişinin istemesinden bağımsız olarak onaylanması gereken etik bir zorunluluktur. Derrida’da ise, etik ve politik sorunlar bir bağlam içinde değerlendirilir ve koşulsuzluk da bağlamın sınıрыyla ilgilidir.”⁶¹

⁵⁹ Derrida’ya göre bu mutlak yasada herşeyi aşan bir yan vardır. Bkz: ÖKÇESİZ, Hayrettin, (2004), “Adalet” Sempozyumu Bildirileri, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi (HfSA), 9. Kitap: Muğla Üniv. “Felsefe Günleri” (9-12 Ekim 2003) İstanbul Barosu yay., s: 96-113

⁶⁰ CRITCHLEY, 1998,s:62

⁶¹ ALAN SÜMER, Banu, “ Derrida’da Kararverilemezlik ve Sorumluluk İlişkisi”, FLSF Dergisi, 2014 Güz, sayı:18, s:40

Ayrıca Derrida aşkın öznenin kararı olanaksızlaştırdığını düşünür. Çünkü aşkın özne adil kararı hapsedendir. Çünkü eğer görev, koşulsuz buyruk ile belirlenebilir bir özne arasında basit bir ilişki olarak anlaşılıyorsa, bu durumda adalete ulaşma görevinden kaçılıyor demektir.⁶² Koşulsuz buyruk adil karara ulaşma sürecinde bir mekanizma olarak işleyemez. Çünkü bu tekil durumları gözden kaçırmaktadır.⁶³

Derrida'ya göre yasa, daima bir şiddet, güç gerektirir. Yasanın varlığı - Kantçı anlamda koşulsuz buyruk olarak yasa- şiddetin kendisidir. Yasa otoritesini adillikinden değil, yasa olarak var olma ediminden, şiddet olarak kendini ortaya koymasından alır. Meşruluk, var olması nedeniyledir. Hatta Derrida'ya göre yapısöküme uğratmadan doğrudan yasaya uymak adaletsizliktir. Çünkü yasa bir hesap işidir. Oysa adalet hesaba gelemeyen imkansızlık deneyimidir. Adil olanla olmayan arasındaki karar hiçbir zaman yasa ile güvence altına alınamaz.

⁶² ALAN SÜMER, 2014, s:41

⁶³ ALAN SÜMER, 2014, s:42

"Kant'ta Apriori Bilgi, Kategorik Buyruk ve Özgürlük Kavramlarına İlişkin Bir Yapısöküm Denemesi"
Sezal ÇINAR ÖZKAN

KAYNAKÇA

- ALAN SÜMER, Banu, "Derrida'da Kararverilemezlik ve Sorumluluk İlişkisi", FLSF Dergisi, sayı:18, 2014 Güz., ss: 31-44
- ANLI, Ömer Faik Anlı, "Metafiziğin Dili: Şiddetin Dili-Derrida'nın 'Şiddet ve Metafizik' Metni Bağlamında Şiddet-sizliğin Olanasının İncelenmesi", s:6, erişim tarihi: 01.11.2017
- www.academia.edu/.../Metafiziğin_Dili_Dilin_Şiddeti_Derrida_nın_Şiddet_ve_Metafizik_Metni_Bağlamında_Şiddet-sizliğin_Olanasının_İn...
- AKARSU, Bedia, *Kant'ın Ahlak Felsefi*, İnkilap yay, Ankara, 1999.
- CRITCHLEY, Simon "Yapıbozum ve Pragmatizm; Derrida Özel İronist mi, Yoksa Kamusal Liberal mi? Critchley, Simon; Derrida, Jacques; Laclau, Ernesto; Rorty, Richard; der:Mouffe, Chantal, *Yapıbozum ve Pragmatizm* içinde , çev:Tuncay Birkan, Sarmal yay, 1998, ss:37-68
- DAĞTAŞOĞLU, Ahmet Emre, "Saf Aklın Eleştirisinde Matematik ve Emprik Kavramların Şematizmi Sorunu, Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:31,Sayı:2, Aralık 2014, ss:97-114
- DELEUZE, Gilles, *Kapitalizm ve Şizofreni*, Araf Yayıncılık, Ankara, 2005
- DERRİDA, Jacques, "Göstergebilim ve Gramatoloji", Türkçeye çeviren: Tülin Akşin, Toplum Bilim, sayı 10/ Jacques Derrida Özel Sayısı, 1999a, s: 175-183.
- DERRİDA, Jacques, "Platon'un Eczanesi", Türkçeye çeviren: Zeynep Direk, Toplum Bilim, sayı 10/ Jacques Derrida Özel Sayısı, s:63-81, (1999b)
- DERRİDA, Jacques, "Ekonomimesis", Türkçeye çeviren: Melih Başaran, Toplum Bilim, sayı 10/ Jacques Derrida Özel Sayısı, 1999c, s:83-101
- DERRİDA, Jacques, "Konuksev(-er-/-mez-)lik (Hostipitalité)", Çev. Ferda Keskin, Önay Sözer, Pera Peras Poros: *Jacques Derrida ile Birlikte Disiplinlerarası Çalışma'nın* içinde, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999d, s: 43-71
- DERRİDA, Jacques, "İnsan Bilimlerinin Söyleminde Yapı, Gösterge ve Oyun", Türkçeye çeviren: Özkan Gözel, Toplum Bilim, sayı 10/ Jacques Derrida Özel Sayısı, 1999e, s:165-173
- DERRİDA, Jacques, "Diffarence", Çeviren: Önay Sözer, Toplum Bilim, sayı 10/ Jacques Derrida Özel Sayısı, 1999f, s:49-61
- DERRİDA, Jacques, "Şiddet ve Metafizik", *Cogito- Derrida: Yaşamı Yeniden Düşünürken-* Sayı:47-48, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, ss:62-160

- DERRIDA, Jacques, "Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli", *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, Çev: Zeynep Direk, Metis Yayınları, İstanbul:2010,ss:43-133
- DERRIDA, Jacques, "Yasanın Önünde", *Edebiyat Edimleri*, Çev:Mukadder Erkan-Ali Utku, Otonom yay, İstanbul, 2010, ss:181-220
- DİREK , Zeynep, "Giriş", Cogito- Derrida: Yaşamı Yeniden Düşünürken- Sayı:47-48, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, ss:9-15
- DİREK, Zeynep, "Derrida'nın Siyaset Felsefesi", erişim tarihi: 31.10.2017
<https://zeynepdirek.wordpress.com/.../derridanin-siyaset-felsefesi,erişim>
- DOOLEY, Mark- KAVANAGH, Liam, *The Philosophy of Derrida*, Acumen, Cromwell Press, Trrowbridge, 2007
- GUTTING, Gary, *Pragmatic Liberalism and the Critique of Modernity*, Cambridge University Press, 1999
- GÖKBERK, Macit. *Felsefe Tarihi*, (6. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990
- GÖKSEL, Nil, "Yasanın Şiddeti ve Adalet", *erişim tarihi:31.10.2017*
www.academia.edu/2325045/Yasanın_Şiddeti_ve_Adalet
- HEİDEGGER, Martin, *Metafizik Nedir?*, Çev: Yusuf Örnek, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1991
- KAFKA, Franz., *Dava*, Çev. Funda Reşit, İstanbul: Varlık, 2004
- KANT, Immanuel, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev: Nejat Bozkurt, Seçilmiş Yazılar içinde, İstanbul, 1986, s:137-209
- KANT, Immanuel, *Grounding for the Metaphysics of Morals*, translated by James W. Ellington, 3rd edition, Indianaopolis: Hackett Publishing Co, 1993
- KANT, Immanuel, *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev:İonna Kuçuradi, Ülker Gökberk, Füsun Akatlı, Ankara, 1994
- KANT, Immanuel, *Gelecekteki Her Metafiziğe Prolegomena*, çev. İoanna Kuçuradi-Yusuf Örnek, Ankara, 1983
- MİCHEL, Rosenfeld, "Derrida, Hukuk, Şiddet ve Adalet Paradoksu", Çev:R.Sağlam, Kasım Akbaş, Hukuk Kuramı, Cilt:1, Sayı:1, Ocak-Şubat, 2014, ss:13-17
- ÖKÇESİZ, Hayrettin, "Adalet" Sempozyumu Bildirileri, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi (HfSA), 9. Kitap: Muğla Üniv. "Felsefe Günleri" (9-12 Ekim 2003) İstanbul Barosu yay., 2004, s: 96-113
- ÖKTEM, Ülker, *Kant Ahlakı*, Araştırma 18, Ankara, A.Ü.Mtb,s:11-21, 2004-1

- “Kant’ta Apriori Bilgi, Kategorik Buyruk ve Özgürlük Kavramlarına İlişkin Bir Yapısöküm Denemesi”
Sezal ÇINAR ÖZKAN
ÖZAYDIN, Özge, “İçimdeki Ahlak Yasası:Kant’ın Kuramı Üzerine Eleştirel Bir İnceleme”, dergipark.gov.tr,s:112, erişim tarihi:31.10.2017
- ÖZLEM, Doğan, *Etik-Ahlak Felsefesi*, İnkilap Kitabevi, Ankara, 2004
- RORTY, Richard, “İnsan Hakları, Akıl ve Duyarlılık”,çev: Mithat Sancar, Transit, İlkbahar, Birikim sayı:67 kışım, 1994
www.birikimdergisi.com, Erişim tarihi:03.03.2010
- RORTY, Richard, “Yapıbozum ve Pragmatizm Üzerine Düşünceler”, Critchley, Simon; Derrida, Jacques; Laclau, Ernesto; Rorty, Richard; der:Mouffe, Chantal, *Yapıbozum ve Pragmatizm* içinde , Çev:Tuncay Birkan, Sarmal yay, 1998, ss:27-35
- WITTGENSTEIN, Ludwig, “Tractatus, Logico-Philosophicus” Logisch-Psihosphische, Side-by-Side Edition, London, 2016